

Németh Zsolt – Lőrincz Csaba

NEMZET, KISEBBSÉG KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN*

„Kötelességünk előmozdítani a liberalizmust és nem hanyagolni el nemzetiségünket, noha e két hitre-bízottság érdekei olykor meghasonlanak, útjai keresztülvágják egymást, irányai különszakadnak.”

Kemény Zsigmond

Dezintegráció és integráció Közép- és Kelet-Európában

Napjainkban Közép- és Kelet-Európa volt szocialista országai vonatkozásában két alapvető nemzetközi folyamat ragadható meg: a nemzeti és a kisebbségi önrendelkezési törekvések erősödése, valamint a regionális és nemzetközi együttműködés kibontakozása. Ez a két folyamat államok meggyengülését, szétesését, új típusú állami és államközi alakulatok körvonalazódását hozza magával.

Tehát a közép- és kelet-európai kommunista rendszerek bukása után nem várt fejleményekkel kellett szembesülnie mind a térség lakosságának, mind a világ közvéleményének. Az eufória pilanataiban aligha gondolhattott valaki is arra, hogy rövid másfél-két év elteltével a nemzeti, kisebbségi ellentétek állandó feszültségforrássá, a politikai stabilitást veszélyeztető tényezővé, a gazdasági átmenet fő akadályává válnak, sőt háborús konfliktussá fajulnak.

Általánosan elterjedt nézet, hogy a kisebbségi kérdést a közép- és kelet-európai országok európai integrációja oldja meg. Ez így igaz! Csak-hogy nem mindegy, hogyan képzeljük el az integráció folyamatát. Ugyanis nyilvánvaló, hogy egy nép vagy népcsoport a jelenlegi szubnacionális állapotból nem kerülhet minden átmenet nélkül az integrációt jelentő szupranacionális állapotba. Az önrendelkezésnek a kisebbségek által is gyakorolható formája nem csupán nem akadályozza az integrációt, hanem éppen hogy elősegíti a szubregionális, regionális és az európai integrációt.

---

* Elhangzott a FIDESZ IV. Kongresszusán

Erőszakmentesség

A jugoszláviai háború kirobbanása után fölösleges bizonygatni, hogy a nemzeti konfliktusok Európa keleti térfelén a XX. sz. végén is fegyveres erőszakba torkollhatnak. A román parlamentben a nemzeti kérdés ürügyén keltett politikai hisztéria, a növekvő feszültség a volt Szovjetunió nemzetei között, az újra szuverén balti államokban tapasztalható nemzeti intolerancia vészjósló jelek, melyek az erőszak terjedésének rémképét vetítik előre. Az erőszak pedig, ahelyett hogy megoldást eredményezne, hosszú időre lehetetlenné tesz minden, stabilitással kecsegtető rendezést. Az a generáció, amely áldozatául esik az erőszaknak, nem egykönnyen felejt el az elszenvedett sérelmeket, és ezekből az emberekből hiányozni fog a kellő kompromisszumkészség, a megegyezés előfeltétele. Az egyes nemzetek közötti racionális párbeszéd és megegyezés nélkül viszont nem képzelhető el semmiféle stabilitás ebben a régióban.

Gyakorlati politikai megfontolások készítenek tehát arra, hogy az erőszakmentesség követelményét közép- és kelet-európai politikánk kiindulópontjának tekintsük. A polgárháború vagy háború elkerülésének imperatívuszával semmiféle politikai vagy stratégiai okoskodás, semmilyen nemzeti, kisebbségi vagy gazdasági érdek sem helyezhető szembe. Ez nem jelentheti azt, hogy egy üres pacifista szlogent tűzzünk zászlónkra. Az erőszakmentesség elvének, melyet minden (kül)politikai lépés kalkulálásakor előtérbe helyezünk, helyi értéke van egy koncepció keretein belül, mely koncepciónak intézményes megoldást kell kínálnia a régió nemzeti és kisebbségi problémáira. Nemcsak a célokat kell számba vennünk, nemcsak egy ideálisan megoldott állapot kell, hogy a szemünk előtt lebegjen, hanem ismernünk kell az eszközöket is, melyek elvezetnek céljainkhoz. Az erőszakmentesség azt jelenti, hogy kalkulált eszközeink között az erőszak nem szerepel. Az országnak, a határon túli magyar kisebbségeknek és az egész régiónak érdeke a fegyveres konfliktusok megelőzése. Ezen felül érdekünk, hogy a Nyugat szemében Magyarország továbbra is a nyugalom, a békés kezdeményezések országa maradjon.

Az önrendelkezés elve

Az önrendelkezés elvét érvényesnek tekintjük. Ennek az elvnek a feltétel nélküli és teljes körű érvényesítése viszont nem valószínű, hogy Közép- és Kelet-Európában erőszakmentesen biztosítható lenne. (Legalábbis belátható időn belül nem.) Látnunk kell, hogy az utóbbi idők véres konfliktusai a nemzeti és kisebbségi önrendelkezési törekvésekkel összefüggésben robbantak ki. Ez azonban nem ok arra, hogy az önrendelkezés elvét mint teljesen használhatatlant az eszmék lomtárába hajtsuk.

Nem kevesebbről van ugyanis szó, mint a demokratikus állam alakulásának és legitimitásának alapelvéről. A tömegtársadalmak kialakulása, a szabadságjogok kiterjesztése egyet jelentett az egyének akaratának politi-

kai megjeleníthetőségével. A választójog általánossá válása révén az állam legitimitációja fokozatosan átalakult. A feudális-monarchikus („Isten kegyelméből való”) legitimitáció átadta a helyét az egyének akarátán nyugvó demokratikus legitimitációnak. Az emberek szabadon választhatták vezetőiket, s így beleszólhattak sorsuk alakításába. Egyre nagyobb lehetőség nyílt annak eldöntésére, hogy milyen államformában éljenek, másrészt annak meghatározására, hogy melyik államalakulathoz tartozzanak. E két vonatkozásban is egyre teljesebb körben „rendelkezettek önmagukkal”. Az önrendelkezési elv tartalmát ezek a fejlemények jellemzik.

A formális elem az önrendelkezési elv elsőrendű fontosságú összetevője. Az egyéni szabadság politikai érvényesítése csak formális úton történhet. A „belső” önrendelkezés esetében általában a választás, a „külső” önrendelkezés esetén pedig általában a népszavazás az a forma, melynek hiánya az önrendelkezési elv eltorzulását, kiüresedését eredményezi. Az önrendelkezés elve mára nemcsak az egyetlen nemzetközileg elismert területrendezési alapelv (melynek jegyében a két Németország egyesült és a balti államok függetlenedtek – de: melynek ürügyén a szerbek és horvátok háborúznak egymással), hanem a szabadságesszme formális érvényesülésének belső rendezőelve is. Ha elvi alapokra kívánjuk helyezni Közép- és Kelet-Európa politikánkat, és liberális elveket vallunk, az önrendelkezés elvét mindenképpen érvényesnek kell tekintünk.

Azonban egy dolog egy elv érvényességének elismerése, és más az érvényre juttatása, a gyakorlat. Az önrendelkezési elv érvényre juttatásának kísérlete, ha figyelmen kívül hagyják a körülményeket, az elv demokratikus legitimitációjának megszűnéséhez és erőszakhoz vezet (lásd Jugoszlávia).

Területi stabilitás

A területi stabilitás, „a nemzetközi jogrend valósága” (Bibó) ellentétbe kerülhet az önrendelkezés elvével. Közép- és Kelet-Európára az ilyen esetek jellemzőek. Az önrendelkezési elv teljes körű érvényesítése ebben a térségben valószínűleg több helyen határváltoztatást eredményezne. A területi status quo megváltoztatásának („a nemzetközi államközösség alkotmányának módosítása”) eljárási szabályai azonban kidolgozatlanok.

Az érintett felek megegyezése esetén, az eljárási szabályok hiányosságai ellenére, lehetséges lenne nemzetközileg is elismert határváltozás. De Közép- és Kelet-Európában két állam közül, melyek között a határváltoztatás kérdése felmerülhet, legalább az egyik (vagy mindkettő) nacionalista. A nacionalizmusból hiányzik az a racionális alap, amely minden párbeszédnek, kompromisszumnak, megegyezésnek feltétele. A területi stabilitás intézményének működése és a nacionalizmus régióinkban tendenciaszerűen ellene hat az önrendelkezési elv teljeskörű érvényesülésének. Mi tehát a megoldás?

A liberális ideológia számára a XX. sz. végén különös kihívást jelent a kisebbségi és nemzeti kérdés. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az EBEÉ, az ENSZ, az ET, a Liberális Internacionálé szükségesnek tartja napjainkban, hogy kialakítsa, illetve fölülvizsgálja álláspontját ebben a kérdésben.

A demokratikus hagyományokkal rendelkező világ polgári demokráciái számára általánossá válik az a felismerés, hogy a XIX. században normarejűvé vált nemzeti, nemzetállami szuverenitás elve és az etnikai intolerancia gyakorlata alkalmatlan arra, hogy a XXI. század nemzetközi rendszerének és társadalomszervezésének alapját képezze.

A FIDESZ szerint a modern társadalomnak a nemzeti kisebbségeket nem csupán tolerálnia kell, elismerve, hogy létük természetes adottság a társadalomban, hanem szükséges és indokolt lehet a kisebbségi identitás fennmaradásának állami támogatása is. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában lefektetett elveken túl szükséges lehet nemcsak a kisebbségi egyéneknek, hanem a kollektív kisebbségi entitásoknak is jogokat biztosítani. A támogatás és a jogok garantálása túlmehet a kultúra területén és a politika körére is kiterjedhet. A kisebbségek politikai autonómiája, részvételük a politikai döntéshozatalban és végrehajtásban hozzájárul a hatalom kontrolljának, szétválasztásának és decentralizálásának kiteljesedéséhez.

Aggodalomra adhat okot a jogegyenlőség elvének esetleges sérelme. A modern társadalom tele van csoportkülönbségekből fakadó hátrányos megkülönböztetésekkel, s a modern állam törekszik is ezek felszámolására, de nem olyan módon, hogy általában meg akarja szüntetni a különbségeket. E különbségek egyik része ellen harcol, másik részével szemben közömbös; csak arra vigyáz, hogy ne csorbítsák a jogegyenlőséget. Egy harmadik részével szemben pedig egyenesen jóindulatú álláspontot foglal el.

Utóbbi magatartásában az a meggyőződés vezeti, hogy az egészséges társadalmi, kulturális, politikai élet, a tág értelemben vett pluralizmus nem lehetsége sokféle, virágzó és szabadon fejlődő közösség nélkül. Az állam azonban nem favorizálhatja önkényesen ezt vagy azt a partikuláris közösséget.

Természetesen, a modern liberális államot fokozatosan átható etnikai tolerancia kialakulásának folyamatával szemben bőven hozható fel ellenpélda. A fejlett világ kisebbségei azonban a komplex és integrálódó nemzetközi rendszer jóvoltából fokozottabban hallathatják hangjukat. A nagy kihívást a kisebbségi kérdés terén mégis Közép- és Kelet-Európa integrálásának szándéka jelenti.

A FIDESZ lépéskényszerben

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy a térség politikai tényezői képesek lesznek-e liberális választ találni a nemzeti kisebbségi problémákra. Némi-
leg drámaiban fogalmazva: a régió egyik legfontosabb kérdésében fel-
tudnak-e mutatni használható politikai alternatívát, vagy impotensek
maradnak és eltűnnek a politika süllyesztőjében.

A FIDESZ-nek a liberalizmus elveit alkalmazva a közép- és kelet-eu-
rópai helyzethez adekvát politikát kell folytatnia. Az elvi álláspont nem
azt jelenti, hogy elvont elméletekhez ragaszkodunk, hogy elvont nem-
zetkoncepciókat kívánunk érvényesíteni, hanem azt, hogy megpróbál-
juk a rendelkezésre álló politikai eszközök segítségével elérni az adott
pillanatban maximálisan elérhető az egyéni és a közösségi szabadság
terén. Ez a politikai alternatíva a kisebbségeket nem eltüntetni, beol-
vasztani akarja, hanem tolerálja, támogatja és nemzetfelfogása szabad-
ságorientált.

A magyar politikai közelétben háromfajta liberalizmus három eltérő
választ ad a nemzeti kisebbségi kérdésre. Az első, a dogmatikus liberális
változat nem vonatkoztatja egymásra a nemzet és liberalizmus fogalmait,
és a „nemzetet” bele kívánja gyömöszölni az államba. A másik, a nemzeti
liberalizmus (a nemzeti liberalizmus ebben az értelemben nem azonos sem
a köztudatban ezzel a névvel illetett magyar eszmetörténeti hagyomány-
nyal, sem a „nemzetietlen” liberalizmus ellentétéként használatos napi
politikai vonulattal) a nemzetre akarja szabni a politikai intézményrend-
szert. Mindkettő a politikai nemzet bűvkörében mozog, és egyikük sem
tudja elfogadni, hogy például a magyarság esetében az állam és a nemzet
határai nem fedik egymást.

A politikai nemzet (nemzetállam) koncepciója alkalmatlan arra, hogy a
Közép- és Kelet-Európában létező sokféle érdeket és értéket megjelenítse
a politikában. A kisebbségi problémát nem megoldja, hanem kizárja a
megoldásra váró kérdések sorából. S teszi ezt akkor, amikor a régióban
lejátszódó folyamatok egyre nyilvánvalóbbá teszik, hogy a nemzeti kiseb-
bségek politikai státusának tisztázása elodázhatatlan. A politikai nemzet
fogalmának felelevenítése azzal a veszéllyel is járhat, hogy azt a két
világháború között megbukott gyakorlatot hozzuk vissza Közép- és Kelet-
Európába, amely a kisebbségi egyént (hivatalosan deklarált egyenjogúsága
ellenére) másodosztályú állampolgárként kezelte.

A harmadik, a FIDESZ által is követett pragmatikus liberalizmus nem
tesz kísérletet a politikai nemzet koncepciójának felelevenítésére. Sem
abban az értelemben, hogy a magyar politikai nemzet fogalmából kizárja a
határokon túli magyarságot (és beveszi a hazai kisebbségeket), sem úgy,
hogy a határon túli magyarságot a magyar politikai nemzet részének
tekinti (szemben a hazai kisebbségekkel). Az olyan elméleteken alapuló
programokat, amelyek hiányosan tagolják tárgyukat, utópiának tartjuk.
Előttük már sokan kíséreltek meg utópiákat átültetni a valóságba, s ezért
igen nagy árat fizettünk!

A FIDESZ politikája az egyén és a nemzeti közösség mellett a kisebbségi közösség szabadságigényére is épít. Ezért ragaszkodunk az emberjogi, a jelzőmentes nemzeti és a kisebbségi szóhasználathoz.

A kisebbségi kérdés megközelítésében több okból is ragaszkodunk a kisebbségi terminushoz. Azon túl, hogy ez veszélyezteti a legkevésbé a pillanatnyi stabilitást, illetve, hogy használatra bejáratottabb, következményei kiszámíthatóbbak és a nemzetközi fórumok is egyre inkább elfogadják, az is tény, hogy ez a terminológia elég soktényezős ahhoz, hogy a legkülönbözőbb érdekeket, értékeket és helyzeteket meg tudja jeleníteni.

A nemzeti identitásnak a kulturális tényezőkön túl vannak politikai összetevői is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nemzet akaratát egységes politikai keretben, az önálló államiság keretei között lehetne csak megjeleníteni. Az etnikai szempontból vegyes területeken természetesnek kell lennie, hogy a nemzeti közösségek több politikai keretben (állam, kisebbségi önkormányzat, autonómia) is élhetnek.

Tehát a FIDESZ-nek van liberális nemzetfelfogása, de ez nem jelenti azt, hogy liberalizmusa nemzeti liberalizmus volna; a liberalizmus attól még nem lesz nemzeti, hogy kielégítő választ ad az egyén és a nemzeti, kisebbségi közösségek jogigényére.

Korlátozott kisebbségi önrendelkezés és új tartalmú (korlátozott) állami szuverenitás

A korlátozott kisebbségi önrendelkezés és az új tartalmú állami szuverenitás együttese olyan gyakorlati politikai stratégiát jelent, amely megoldást hozhat a régió számos nemzeti, kisebbségi problémájára, ugyanakkor az önrendelkezés elvének optimális megvalósulását is lehetővé teszi.

A nemzetek önrendelkezési törekvéseinek jogosságát ma már senki sem vonja kétségbe. Európa e térfelén azonban helyenként sok nép keveredik. A vegyes lakosságú területeken csupán a többségi lakoságnak van lehetősége önrendelkezési jogával élnie, a kisebbségieknek nincs. A kisebbségi sorban élő egyének szabad akaratnyilvánítási törekvéseinek jogosságát, vagyis önrendelkezési igényüket tagadni a szabadságeszme, a liberalizmus semmibevételét jelenti. A kisebbségi egyének szabadságukat csak önrendelkezési jogukat érvényesítve élhetik meg.

A kisebbségek teljes körű önrendelkezése, melybe az egyik államtól való elszakadás és a másik államhoz való csatlakozás is beletartozik, heves ellenállásba ütközik annak az államnak a részéről, amelytől területet kívánnak elcsatolni. A teljes körű kisebbségi önrendelkezés ma régióinkban többnyire egyet jelent a véres konfliktussal.

A korlátozott kisebbségi önrendelkezés viszont épp a kisebbségek terület feletti rendelkezése tekintetében tartalmazna megszorításokat. Az önrendelkezés más vonatkozásai: a kisebbségek részvétele a helyzetüket befolyásoló döntések meghozatalában és a végrehajtásban demokratikusan megválasztott vezetői útján, vagyis a politikai autonómia intézményei

(a kisebbségi önkormányzatok) szabadon működhetnének. A kisebbség politikai intézményeinek működéséhez azonban elengedhetetlen, hogy az állam, amelynek keretén belül létrejöttek, hatalmat ruházzon át rájuk. Az állam – mint ahogy az emberi jogok tekintetében korlátozza szuverenitását az egyének irányában – korlátozná belső szuverenitását a kisebbségi önkormányzat javára. Az új tartalmú szuverenitás tehát nemcsak azt jelenti, hogy az államok egy magasabb szintű integrációba lépve feladják külső szuverenitásuk egy részét, hanem azt is, hogy befelé korlátozzák hatalmukat.

A korlátozott önrendelkezés – korlátozott szuverenitás konstrukció gyakorlati alkalmazásával régiókban a legtöbb helyen még elejét lehetne venni a kisebbségek elszakadási törekvéseinek. De ha intézményeik nem építhetők úgy ki, hogy biztonságos védelmet nyújtsanak és megélhetővé tegyék szabadságukat, elszakadási szándékaik megerősödnek. És ekkor a területi status quo sem jelenti majd azt a viszonylagos stabilitást, ami ma még jellemzi. Ugyanis nyilvánvaló, hogy a stabilitás nem szükségképpen azonos a status quo fenntartásával.

Egyéni és kollektív kisebbségi jogok

A sokat vitatott kollektív kisebbségi jogok kérdéséről szólva megfogalmazhatunk egy liberális tételt, ami a következő: Közép- és Kelet-Európa térségében az egyén szabadsága nem növelhető, ha a kisebbségi csoportoknak nem biztosítunk védelmet. Egyénen többségi és kisebbségi egyén egyaránt értendő.

Régióink sajátosságai közé tartozik a nacionalizmusok fokozott jelenléte. A nacionalizmus jellegzetessége pedig az, hogy a közösség ellen irányul, a közösségen keresztül veszélyezteti, csökkenti az egyén szabadságát. De fontos látni azt is, hogy a többségi egyén szabadságának csorbítását is eredményezi. A kisebbségi sérelmek hangoztatása ugyanis fokozza a többségi nacionalizmust, és aki nacionalista, az egy hatalmi manipulációnak kiszolgáltatva feladja egyéni szabadságát. A kisebbségi közösségek védelme tehát ebben a térségben általános értelemben az egyéni szabadság növelésének feltétele. Másként fogalmazva: ha a szabadság növelése a kritérium, nem csak a kisebbségnek, hanem a többségnek is érdeke a kisebbségi közösségek védelme.

Tehát az, hogy közösségek védelméről, vagyis kollektív jogokról beszélünk, nem a liberális elvek feladását jelenti egyfajta kollektivizmus érdekében, hanem épp hogy a liberalizmus elveinek érvényesítését adott körülmények között. Amit feladunk, az nem más, mint a liberális dogma, egy nivellált társadalomkép, amely ha politikai gyakorlat alapjává válik, kontrollálatlan hatalmi mozgásokat indít el, és a szabadságot veszélyeztető önkényhez vezet.

A kollektív jogok fentebb vázolt pragmatikus megközelítésén kívül elfogadható a közösségi jogokat közvetlenül az egyén szabadságából (és az

önrendelkezési elvből) levezető szemlélet is. Eszerint az egyénnek szabadságában áll akaratát úgy is érvényesíteni, hogy politikai közösségbe társul. Az ilyen irányú szabadság biztosítására szolgálnak a kollektív jogok.

Kisebbségi önkormányzat

Az önszerveződés formáját a nemzeti kisebbséghez tartozó egyének és szervezetek választják meg. A lehetőségek köre az önkormányzat valamely formájától az állam által támogatott egyesületi tevékenységig, sőt állami intézmények működtetésében való együttműködésig terjedhet.

A kollektív kisebbségi jogok közül a legfontosabb a kisebbségi önkormányzat alapításának joga. Az önkormányzat intézménye az, ami bizonyára a leghatékonyabban biztosítja a nemzeti kisebbség fennmaradását, értékeinek megőrzését. Az önkormányzat hatásköre nem terjedhet ki addig, hogy tagjainak vagy bármely egyénnek az alapvető emberi jogait veszélyeztethesse. A kisebbségi önkormányzat intézménye eszköz a kisebbségi egyén jogainak biztosítására.

A kisebbségi önkormányzatok közjogi hatáskörrel felruházott intézmények, melyek legitimitása a kisebbségek közös akaratán nyugszik. Az önkormányzat törvényben meghatározott célok és meghatározott feladatok megvalósítására létrejött közttestületként működik, autonóm és demokratikus módon, kizárólag a törvénynek alárendelve. A kisebbségi önkormányzatokat megkülönböztetjük funkciójuk (politikai, kulturális, adminisztratív) és hatókörük (területi, személyi) szerint. A személyi elven működő önkormányzat (lásd a két világháború közötti észtországi kulturális autonómiát) tagjai sajátos jogaikat lakóhelyüktől függetlenül gyakorolhatják. A kisebbségi önkormányzati tagság önkéntes.

Rezime

Nacija i manjina u Istočnoj i Srednjoj Evropi

Moguće je posmatrati postojeće procese dezintegracije u ovom delu Evrope u svetlu budućih integracionih formi. Ova dijalektika omogućava razrešavanje takvih protivurečnosti kao napr. između teritorijalne stabilnosti i samoopredeljenja. Svaka politika u ovom delu globusa mora ispuniti na svoju zastavu imperativ ne-nasilja, što nije prazni pacifistički slogan, nego racionalni osnov za institucionalno rešavanje problema manjina. Nije dovoljno samo tolerisanje njihovog postojanja, neophodna je i državna potpora manjinskog identiteta. Na osnovu toga moraju se stvarati okviri koji omogućavaju očuvanje bitnih karakteristika manjinskog kolektivnog identiteta. Ovakva nastojanja se može razjasniti dogmatični liberalizam (on, naime, integriše naciju u državu), ali ni nacionalni liberalizam koji principe sistema političkih institucija zasniva na nacionalnim kriterijumima. Koncept političke nacije isključuje manjine iz pozicija na osnovu

kojih se mogu doneti sudbonosne odluke. Autori zastupaju pragmatični liberalizam koji može artikulirati ne samo zahteve nacionalnih zajednica i pojedinaca građana nego nastojanje etničkih manjina. U regionima gde postoje različite etničke grupe, treba stvoriti shodno tome i različite političke okvire. Neophodno je u cilju toga kombinovati princip ograničenog manjinskog samoopredeljenja sa principom ograničene državne suverenosti. Tako je tematizacija kolektivnih prava, ne odustajanje od liberalnih osnova, nego njihovo dosledno primenjivanje.

Summary

Nations and Minorities in Eastern and Central Europe

The present processes of disintegration in this part of Europe may be viewed in the light of future integration. Such a dialectic may resolve some contradictions between territorial stability and self-determination. Every policy in this part of the globe must adopt the principle of non-violence, which is more than a mere pacifistic slogan, it is the rational basis of institutional solutions of minority issues.

It is not sufficient to tolerate the existence of minorities, their identity needs state support. A framework is needed which can safeguard the basic characteristics of the collective identity of minorities. Such endeavors cannot be explained either by a dogmatic liberalism (which would integrate the nation into the state) or by national liberalism which is trying to set national criteria as the bases of the principles of political institutions. The concept of a political nation excludes minorities from the making of fundamental decisions. The authors support a pragmatic liberalism which is capable of articulating the endeavors of ethnic minorities in addition to the demands of individual citizens. In regions where various minorities live, corresponding various political frameworks are needed. The principle of a restrained minority self-determination needs to be combined with the principle of restrained state sovereignty. In this context, collective rights would not appear as a departure from liberal principles, but rather as the implementation of the same.